

[önceki](#)

[yazdır](#)

[Ayşe Nur MERCAN](#)

SINIR TİCARETİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE SINIRLARIN SERBEST YERLER HALİNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

ÖZET

Sınır ticareti ilke olarak, sınır bölgelerinin iki yanında kalan halkın bölgesel ihtiyaçlarının karşılanmasını içerir. Bu tür ticaretten beklenen amaç, sınır bölgelerinde yaşayan halkın ihtiyaç duyduğu maddelerin daha kolay temin edilmesi, sınır bölgelerinde karşılıklı güven ortamının artmasına katkıda bulunulması, bölge ekonomisine canlılık getirilmesi, mal kaçakçılığının her türlü sınırın asgariye indirilmesi, formel işlemleri basitleştirerek, bürokratik işlemlerin azaltılması yoluyla dış ticaret hacminin genişletilmesi, bölge insanının refah düzeyinin yükseltilmesi, istihdamın artırılması, sınır ticareti yoluyla dış ticaretle uğraşan müteşebbis ruhunun oluşumuna katkıda bulunulması vb dir. (Sönmez, 1995:21, Öztürk,2006:109)

Türkiye’de 1970’li yılların sonlarından itibaren uygulanmaya başlayan sınır ticareti, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yürütülen özel bir dış ticaret şeklidir. (Sönmez, 1995:119, Öztürk,2006:109).

Serbest Ticaret Bölgesi, Türkiye Hükümeti sınırlarının içindedir, fakat pratik olarak sınır dışında gibi kabul edilmektedir. Hükümet serbest ticaret bölgesi politikasını ihracat ve şirketlerin rekabet güçlerini artırmak için uygulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sınır Ticareti, Serbest Ticaret Merkezi, Serbest Bölge, Gümrük.*

ABSTRACT

Border Trade Principaly connecting two different people which is living another side of border. By this way people will reach commercial items easily. This kind of trade also will support economic activity in region., minimizing bureucratic process, development of foreign trade capacity, employment, motivation of people about enterprenuership. Government must obligate some policy for security and development of economic life in this zone. Therefore Government always need to support of facilitate of Trade Condition and provide of legal privileges.

After 1970's Border trade activity is very high especially in East and South East of TURKEY. It's a special kind of foreign trade in this region. Especially beginning to immunity of visa with most Middle East Contries. City of Gaziantep has realize of Export potansial in Iraq and Syria.

Free Trade Zone is inside of Turkish Government Border but practically Government accepting this area Like out of Border. Governement apply Free Trade Zone policy for increase of competation power of company and Export.

Key Words; *Border Trade, Free Trade Center, Free Zone, Customs*

1.GİRİŞ

Sınır ticareti ülkenin kara sınırı olan devletlerle yaptığı genellikle özel bir rejime tabi olan bir ticaret şeklidir. Komşu ülkeler arasında varılan karşılıklı anlaşmalarla düzenlenir. Sınır ticareti genellikle sınırın iki yakasındaki bölge halkının ihtiyaçlarını karşılama amacına yöneliktir.

Türkiye’de sınır ticareti ilk defa Ağrı-Gürbulak sınır kapısında başlatılmış, Daha sonra 1985 yılında Gaziantep-Ünlüpınar ve Karkamış sınır kapılarından Suriye ile, 1986 yılında Hatay-Cilvegözü sınır kapısından Suriye ile, 1987 yılında Van-Kapıköy sınır kapısından İran ile sınır ticareti başlatılmıştır. 1988 yılında Hakkari-Esendere, 1989 yılında da Artvin-Sarp sınır kapısı sınır ticaretine açılmıştır.1989 yılında Erzurum ilinin Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran’la, Artvin-Sarp sınır kapısından ise BDT(Bağımsız Devletler Topluluğu) ile sınır ticareti yapmasına karar verilmiştir.1990 yılında Kars ilinin Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran’la, Artvin-Sarp sınır kapısından ise BDT ile komşu il statüsünden yararlanarak sınır ticareti yapmalarına izin verilmiştir. Yine aynı yılın ortalarında Mardin, Hakkari ve Şırnak illerinin Mardin-Habur sınır kapısından sınır ticareti yapmalarına karar verilmiştir. (Öztürk,2006:111)

Sınır ticareti yapılan bölgeler, Doğu ve Güneydoğu’daki az gelişmiş bölgelerimizdir. Özellikle bölgelerarası gelişmişlik uçurumunun ortadan kalkması açısından sınır ticareti son derece önem taşımaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu’da bugüne kadar ülkemizin en büyük derdi olan terör, belirli ölçüde stabil hale getirilmiştir. Bundan sonra, o bölgelerin, kalkınmış bölgelerimiz seviyesine ulaştırılması söz konusudur. Onun için de, bu bölgedeki esnaf, sanatkâr ve ticaret erbabının sınır ticaretinden yararlanması çok doğaldır ve o bölgenin ticarî hacminin gelişmesi, işsizliğinin önlenmesi, o bölgede yapılan sınır ticaretiyle çok ilişkili hale gelmiştir.

1.1. SINIR TİCARETİ KAVRAMININ TANIMI, KAPSAMI VE AMACI

1.1.1. Sınır Ticaretinin Tanımı ve Amacı

1.1.1.1 Sınır Ticaretinin Tanımı

Sınır ticareti; “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bulunan sınır illerinde mukim gerçek kişilerin zaruri ihtiyaçlarını karşılamak üzere karşılıklı olarak yaptıkları ticari işlemler” şeklinde tanımlanmaktadır. (Öztürk,2006:109)

Bir ilin sınır ticareti yapması ve komşu il statüsünden yararlandırılıp sınır ticareti kapsamına alınabilmesi için Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıkları ile Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Gümrük Müsteşarlığından oluşacak bir komisyonun teklifi üzerine Başbakanlığın kararı gerekmektedir. Yoksa sınır ticareti yapan il ile komşu olan bir ilin tek başına sınır ticareti yapmaya karar verme hakkı ve yetkisi yoktur.

Sınır ticareti ülkenin kara sınırı olan devletlerle yaptığı genellikle özel bir rejime tabi olan bir ticaret şeklidir. Komşu ülkeler arasında varılan karşılıklı anlaşmalarla düzenlenir.

Sınır ticareti yapılan iller ve bunların hangi sınır kapısından hangi ülkelerle sınır ticareti yapacaklarını şöyle sıralayabiliriz:

- Ağrı-Gürbulak-İran
- Van-Kapıköy-İran
- Hakkari-Esendere-İran

- Artvin- Sarp- Gürcistan ve Diğer B.D.T. Ülkeleri
- Iğdır- Dilucu- Nahçıvan
- Ardahan- Türkgözü- Gürcistan Ve Diğer B.D.T. Ülkeleri
- Gaziantep- Karkamış- Suriye
- Kilis- Öncüpınar- Suriye
- Hatay- Cilvegözü- Suriye
- Mardin- Nusaybin Şenyurt- Suriye
- Şırnak- Habur- Irak
- Şanlıurfa- Akçakale- Suriye
- Edirne- Kapıkule- Bulgaristan

Sınır ticareti genellikle sınırın iki yakasındaki bölge halkının ihtiyaçlarını karşılama amacına yöneliktir.

1.1.1.2. Sınır Ticaretinin Amacı

Sınır ticareti ilke olarak, sınır bölgelerinin iki yanında kalan halkın bölgesel ihtiyaçlarının karşılanmasını içerir. Bu tür ticarettten beklenen amaç, sınır bölgelerinde yaşayan halkın ihtiyaç duyduğu maddelerin daha kolay temin edilmesi, sınır bölgelerinde karşılıklı güven ortamının artmasına katkıda bulunulması, bölge ekonomisine canlılık getirilmesi, mal kaçakçılığının her türlüşününün asgariye indirilmesi, formel işlemleri basitleştirerek, bürokratik işlemlerin azaltılması yoluyla dış ticaret hacminin genişletilmesi, bölge insanının refah düzeyinin yükseltilmesi, istihdamın artırılması, sınır ticareti yoluyla dış ticaretle uğraşan müteşebbis ruhunun oluşumuna katkıda bulunulması vb' dir. (Sönmez,1995:21,Öztürk,2006:109)

1.1.1.3.Sınır Ticareti ile İlgili Yasal Çerçeve ve Sınır Ticaretinin Kapsamı

1996 tarihinde çıkarılan bir Bakanlar Kurulu Kararları ile, toplam 13 ilden (Ağrı, Ardahan, Artvin, Gaziantep, Hakkâri, Hatay, Edirne, Iğdır, Kilis, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak, Van) BDT/Gürcistan, Bulgaristan, İran, Suriye Nahçıvan ve Irak'la sınır ticareti yapılması kararlaştırılmıştır. (Resmi Gazete,1996:96/7782 Sayılı)

Temmuz 1998'de alınan ve fakat Resmi Gazete'de yayınlanmayan bir kararla sınır ticaretine önemli engeller getirilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun aldığı önlemler arasında sınır ticaretinin sadece komşu iller arasında yapılması, ticarete konu olan malların bu illerin sınırlarını aşmaması, sınır ticareti kapsamındaki malların vergilerinin yüzde 80'e çıkarılması, malların ithalatında menşe şahadetnamesi aranarak üçüncü ülke mallarının bu yolla yurda girişinin engellenmesi konuları yer almıştır (Dünya Online,22Temmuz 1998, Öztürk,2006:113).

).

28 Nisan 2000 Tarihli Düzenleme başlatıldığı günden bu yana kapsamı konusunda tartışmalar bitmeyen ve vergi kayıplarına neden olan sınır ticaretine 28 Nisan 2000'de çıkarılan bir kararname ile yeni kısıtlamalar getirilmiştir. Yaklaşık 8 aylık bir uğraşından sonra çıkarılan yeni düzenleme ile "mücvir il" kavramı kaldırılırken, artık sadece, Artvin'den Hatay'a kadar olan sınır illerinde sınır ticareti yapılabilmesi karara bağlanmıştır. Sınır ticaretine imkan tanınan il sayısı 7'ye düşürülürken Edirne ili de sınır ticareti yasaklanan iller arasına girmiştir. (Dünya Gazetesi, 8 Mayıs

2000,Öztürk,2006:113).

28 Nisan 2000 tarihli Karar 'ın bölgede kötüleşen ekonomik koşulları daha da kötüleştirileceği ifade edilmektedir. (Turkish Daily News, 01.06.2000).

Yeni kararlar sınır ticaretinin kısıtlanmasının jeo-politik açıdan Türkiye'nin Kuzey Irak üzerindeki etkinliğini azaltacağı da bildirilmektedir. Hem Barzani hem de Talabani'nin Irak'ın Türkiye ile olan petrol ticaretine bağımlı olduğu düşünülürse, sınır ticaretindeki herhangi bir kısıtlama bunların gelirlerini olumsuz olarak etkileyecek ve başka arayışlara itecektir. Yine Turkish Daily News'in bildirdiğine göre, sadece Silopi'den günlük geçiş yapan kamyonların sayısı karardan önce 1.000-1.500 civarında iken, karardan sonra 100'e kadar düşmüştür. Irak'ta yayınlanan El Tavra gazetesinde de, yeni karardan bu yana sınır ticaretinin %50 oranında azaldığını ve özellikle petrol ticaretinin ağır bir darbe aldığını ifade etmiştir(Turkish Daily News, 01.06.2000).

Sınır ticaretinin kapsamı geniş tutulmalı ve yasal düzenlemeler buna göre yapılmalıdır. Kilis-Öncüpınar, Gaziantep-Karkamış, Mardin-Nusaybin, Şanlıurfa-Çobanbey, Şırnak-Habur illerinde yapılan sınır ticaretinden tüm bu bölge halkı yararlanmalıdır. Sınır ticareti özel ticaret şekli olduğundan dış ticaret rejimi ve uluslararası ticaret kuralları dışında tutulmalıdır. Aksi halde sınır ticaretini uygulama olanağı kalmaz.

1.1.1.4. Sınır Ticaretinin Bölge Kalkınması İçin Gerekliliği

Sınır ticareti, bölgenin kalkınmasına yardımcı olmalıdır. Geçmişteki uygulamalarda sınır ticareti belli bir kesimin elinde rant olarak kullanılmıştır. Bu ticareti belli bir kesim veya birkaç firma yerine halkın tabanına yayarak uygulamak bölgenin kalkınması ve belli bir refah düzeyine ulaşması için gereklidir. Aksi halde sınır ticareti esas amacından saptırılmaktadır. Yıllardır sınır ticareti ile uğraşan belli birkaç firma bölge halkını bu ticareti yapmaya yanaştırmamışlardır. Bölgede yaşayan ve geçimini sınır ticaretinden sağlayan insan sayısı çok azdır. Bu yüzden, rant olarak kullanılacaksa sınır ticaretinin birkaç firma dışında kimseye yararı olmaz. Ama bölgede adil bir dağılım olacaksa sınır ticareti amacına ulaşacaktır.

Sınırdan geçirilen mallar Türkiye'nin dört bir yanına dağıtılmaktadır. Sınır ticaretinin bölge içerisinde yapılması ve bu kapsamda getirilen malların o bölge ihtiyaçlarında kullanılması esastır. Fakat, sınırdan geçen malların Türkiye'nin her tarafına dağıldığı görülmektedir. Örneğin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sınır ticareti kapsamında getirilen akaryakıtın başka bölgelerde satıldığı gözlemlenmektedir. Böylece sınır ticareti esas amacından saptırılmaktadır.

Komşu ülkelerde ticaretin geliştirilmesinde kullanabileceğimiz önemli bir araç olan sınır ticaretine geçmişte yapılan bazı hatalı uygulama ve değerlendirmeler sonucu, gereken değerler verilmediği görülmektedir. Sınır ticareti ilke olarak sınır bölgesinin iki yanında kalan halkın bölgesel ihtiyaçlarının karşılanmasını içerir. Bu ticarete beklenen amaç sınır bölgelerinde yaşayan halkın ihtiyaç duyduğu maddelerin hem daha kolay temin edilmesi hem de sınır bölgelerinden karşılıklı güven ortamını artmasına katkıda bulunmasıdır. Artan sınır ticareti ile ülkemiz mallarının komşu ülkelerde daha iyi tanınması ve yaygınlaşması bunun sonucu mallarımıza olan talebin artması olacaktır.(Öztürk 2006:108)

Sınır ticareti normal ticarete göre daha kolay geliştirilebilen bir ticaret türüdür. Normal dış ticaret belli bir sermaye birikimi gerektirdiği için küçük bir kesim yapabilirken sınır ticaretini daha yaygın bir kesimin yapabilme şansı vardır. Bölgede sınır ticareti ile iştigal edenlerin sayısının artması ve ticaretin gelişmesi ile o bölgenin gelir seviyesi artacaktır.

Bu yüzden sınır ticaretine önem verilmesi bilhassa sınır ticareti için de açık Pazar uygulanmasının gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılması üzerinde durulması gerekir.

Sınır illerinde yaşayan halkın bazı bireysel ihtiyaçlarını daha iyi koşullarda komşu ülkelerden karşılamaları yanında kendi ürettiklerini de sınır ötesi komşularına satarak gelir elde etmesini

sağlayacak açık Pazar uygulaması bireysel gelir artışı yanında sınır illerinde ticaretin gelişmesini de sağlayacaktır. Bölgede sınır ticareti dolayısıyla açık Pazar uygulaması ile bölge halkının ihtiyaçları yerinde karşılanacak ve bölge ekonomisine canlılık getirecektir.

Sınır ticaretinin tamamen ortadan kaldırılması için bazı girişimlerin olduğu bilinmektedir. Halbuki sınır ticareti özellikle sınır illerinde bulunan halkın birinci derecede gelir kaynağıdır. Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Şırnak, Mardin vb illerde yaklaşık 65.000 kamyon şoförü geçimlerini sınır ticaretinden sağlamaktadır. Bu rakam göz önüne alındığında sınır ticareti ülkemiz için büyük bir istihdam kaynağıdır.

Sınır ticareti kapsamında ithalatı yapılabilecek ürünlere ilişkin listeler, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenerek ilgili valiliğe gönderilir ve buradan eşit paylaşım yapılır.

Gümrük vergisi avantajı nedeniyle büyük şehirlerdeki bazı işadamlarının sınır ticareti yapılan illerdeki kişiler adına belge alarak, istedikleri malları indirimli tarifeden ithal edip satıyorlardı. Yetkililer, bu nedenle büyük boyutlara ulaşan sınır ticaretinin, yöre insanına yarar sağlamaktan çok, belge almaktan taşımacılığa kadar belli bir çıkar zinciri oluşmasına neden olduğuna dikkati çekmişlerdir. (Toskay, 1999; Hürriyet, 2000, Öztürk, 2006:121).

Sınır ticareti kapsamındaki motorinin büyük bölümü İran ve Nahçıvan'dan ithal edilmektedir. Nahçıvan'da üretim tesisi olmaması ve İran'ın ise başka ülkelere aldıkları motorini satması nedeniyle, sınır ticaretinde gümrük indiriminin sağladığı büyük rantın geniş bir ticaret ağına yayılmaktadır. Bu ticarettten başta İran olmak üzere birçok ülke önemli rantlar elde etmektedirler.

Sınır ticareti kapsamında, Gaziantep, Mardin, Hakkari, Van, Ağrı, Şanlıurfa, Ağrı'ya ithalat izni verilen tarım ürünleri arasında, kakule, karabiber, karanfil, keber, kimyon, yeni bahar, kına, mahlep, sahlepe, sumak, tarçın, vanilya, zencefil, zerdeçal gibi tarım ürünleri yer alıyor. Bu ürünlerin ithalat izni verilebilecek azami miktarının da illere göre 2 ton ile 30 ton arasında sınırlandırılması sınır ticaretinin kapsamını daraltmaktadır.

1.2. SINIR TİCARETİNİN GENEL OLARAK EKONOMİYE KATKILARI VE EKONOMİK KAYIPLARI

1.2.1. Sınır Ticaretinin Ekonomiye Katkıları

Sınır ticareti ile sınır illerinde yaşayan insanımızın ihtiyaçları daha ucuz ve kolay yoldan karşılanmakta ayrıca mal kaçakçılığının her türlü asgariye indirilebilmektedir. Sınır ticaretinin ekonomiye katkılarından en önemlisi istihdama yaptığı katkıdır. Bu şekilde sınır ticareti yapılan bölgelerde halkın refah düzeyi artmakta, normal halkta müteşebbis ruhunun gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bürokratik işlemlerinin az olması dolayısıyla ülkenin dış ticaret hacminin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır(Sönmez, 1995:21, Öztürk, 2006:109).

Sınır ticaretinin önemli yararlarından birisi de, özellikle üretimi ülkede coğrafik ya da farklı nedenlerle mümkün olmayan ürünlerin, sınır ülkelerinden kolaylıkla getirilebilmesi ve darboğazların aşılabilmesidir. Örneğin Türkiye'nin sınır ticaretine başladığı 1978-1979 yıllarında en büyük sıkıntısı petrol yetersizliğiydi. O zaman İran'la yapılan bir anlaşma ile sınırdan petrol getirilmesi karara bağlanmış ve Türkiye önemli bir eksiğini giderme yönünde adımlar atmıştı.

Tıpkı bunun gibi ülkemizde üretilmeyen baharat vb. tarım ürünlerinin yurt dışından sınır ticareti yoluyla getirilmesi, normal ithalata kıyasla daha ucuz olmaktadır.

Diğer önemli bir nokta ülkemizde nakliyecilik ile yaşamını sürdüren büyük bir kitle mevcuttur. Bu kesimin kazançları, karşı karşıya oldukları rekabet yüzünden sürekli düşmektedir. Bunların da motorini ucuz yollardan temin edebilmeleri biraz olsun bu kesimin kalkınmasına neden olmaktadır.

Sınır ticaretinin yapıldığı illerin genel olarak sosyo-ekonomik durumları geridir. Bu illerimizde yaşayan insanların önemli bir kısmı birincil sektörde çalışmakta ve geçimlerini bu sektörden

sağlamaktadırlar. Sınır ticareti bu yörelerde yaşayan halkın genel olarak refahlarını artırmaktadır.

Örneğin 1990 yılında Kuveyt'in Iraklılar tarafından işgalinden sonra, Irak'a konulan ambargo sonucu sınır ticaretinin gerilemesi ile özellikle sınır illerimizde çok büyük ölçüde ekonomik ve sosyal sıkıntılar oluşmuştur. 1992 yılında, kanun hükmünde bir kararname çıkarılarak ve de 1615 Sayılı Gümrük Kanununa dayanılarak, sınırdan yurda giren kamyonların mutad depolarındaki mazot ve akaryakıtlar Gümrük Vergisinden muaf tutulmuş, Akaryakıt Tüketim Vergisi ve KDV alınmamıştı. Bu uygulamalar o zaman çok büyük sıkıntılara maruz kalmış yöre halkı için bir cankurtaran simidi olmuştur. (Yıldırım, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 21, Yasama Yılı 2, Birleşim 115, 22.06.2000). Sınır ticareti Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin en önemli gelir kaynaklarından biridir. Fuel-oil kapsam dışında tutulsa bile, mazot, çay, sigara, bakliyat gibi ürünler üzerinden bölgedeki sınır ticareti 3 milyar dolar tutarındadır.

Her ne kadar sınır ticareti için kayıt dışı iddiaları olsa da, devletin bugün çoğu kayıtları kontrolü altında tuttuğu bilinmektedir. Bu kayıtlara göre Haziran 1999 itibariyle petrol türevlerinden aldığı vergiyi %60'dan %80'e, diğer ürünlerden (hurma, bakliyat, çay, hasır vb.) aldığı vergiyi ise %40'tan %60'a çıkarmıştır (Akşam Gazetesi;07.03.2001).

Adana, Şanlıurfa, Gaziantep, Mersin, Kahramanmaraş illerinin sanayi kuruluşlarının yakıt ihtiyacını sınır ticaretinden sağladıkları, 40.000 TL olan fuel-oili 27.000 TL'den temin ettikleri (1999) düşünüldüğünde, bu şirketlerin sanayi girdisini büyük ölçüde düşürerek kar marjlarını yükseltmeleri yanında rekabet şartlarını da geliştirdikleri düşünülmektedir (Odabaşı, Akşam Gazetesi,2001).

Benzer şekilde Gaziantepli iş adamlarının da Irak'tan alacakları bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu'dan Irak'a gıda maddesi ve temizlik maddesi ihraç eden bölge ihracatçıları, 1997 Kasım ayından bu yana alacaklarını tahsil edememektedirler. Bölgedeki 49 küçük ihracatçının Irak'tan alacakları 81 milyon dolara ulaşmıştır. Gaziantep Ticaret Odası'nın 1999 Nisan ayında Irak'la yaptığı karşılıklı protokolle, Irak hükümeti devreye girerek alacakları "ham petrol" olarak ödemeyi kabul etmiştir (Milliyet Gazetesi, 30 Nisan 1999).

Bu karar uygulamaya girdiği takdirde Ham petrol Türk tankerleri tarafından taşınacak ve Tüpraş'a satılacaktır. Tüpraş'tan alınan paralarla hem ihracatçıların hesapları kapanacak hem de Irak'a gıda maddesi sevkiyatı yeniden başlayacaktır.

Bu uygulamayla bölgede ticaret yeniden canlanacaktır. Musul-Batman arası 450 kilometre olup iki yıl boyunca ayda 10 bin tanker ham petrol taşıyacaktır. Bunun toplam istihdama 200 bin kişilik bir katkı sağlayacağı hesap edilmektedir. Nakliyecilere 60 trilyon lira ödenecek, Tüpraş'ın bu ham petrolü işlemekle yaratacağı vergi gelirinin 80 trilyon lira olacağı hesap edilmektedir. (Milliyet Gazetesi, 30 Nisan 1999) Sonuçta Irak'la 49 sınır tüccarının yaptığı ticaret sonucu 80 trilyon lira vergi geliri ve 200 bin kişilik istihdam sağlanacaktır.

Sınır ticareti, devletin izin verdiği meşru bir ticaret şeklidir. Akaryakıt ve mazot da bu ticaretin ağırlıklı bir kalemini oluşturmaktadır. Devlet bu ticarete izin verirken, ekonomik, sosyal ve güvenlik açısından büyük sorunlarla boğuşan Güneydoğu Anadolu bölgesinde hızla gelir yaratacak bir ticaret kulvarı yaratmak istemiş, bunda da başarılı olmuştur. Nitekim sınır ticareti yapan illerin sosyo-ekonomik durumlarına bakıldığında, bunların sınır ticaretinin yarattığı canlılık sayesinde önemli istihdam ve gelir artışı kaydettikleri görülmüştür.

Sınır ticareti yoluyla giren akaryakıt, Türkiye'nin enflasyonla mücadele politikasını da destekleyici bir etki yapmaktadır. Ayrıca hükümetin Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla çiftçiye kullandırmak istediği "ucuz mazot" kararı da vardır. Bunun da enflasyon üzerinde olumlu katkıları olacaktır. Ancak devletin buradaki vergi kayıpları da göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

Sınır ticaretinin en büyük yararlarından birisi de göçü engellemesidir. Ardahan, Kars,

Erzurum ve Artvin başta olmak üzere doğu illeri sürekli göç veren illerdir. Bu illerden sürekli göç verilmesi Türkiye'nin diğer illerinde de huzursuzluk meydana getirmektedir. Göç veren illerden gelenler, büyük şehirlerin etraflarında, varoşlarda kalmakta ve burada problem oluşturmaktadırlar. (Polat, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 21, Cilt 24, Yasama Yılı 2, 27 Ocak 2000).

Sınır ticaretinin, sınır ticareti yapılan bölgelerde, özellikle ticaret kapsamına giren mallarda, piyasa birim fiyatına etki ederek bölgesel perakende fiyatlar üzerinde genellikle fiyatları düşürücü yönde bir etki yaptığı gözlemlenmiştir(Sönmez, 75, 1995).

Sınır ticareti yapılan bölgeler, Doğu ve Güneydoğu'daki az gelişmiş bölgelerimizdir. Özellikle bölgelerarası gelişmişlik uçurumunun ortadan kalkması açısından sınır ticareti son derece önem taşımaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu'da bugüne kadar ülkemizin en büyük derdi olan terör, belirli ölçüde stabil hale getirilmiştir. Bundan sonra, o bölgelerin, kalkınmış bölgelerimiz seviyesine ulaştırılması söz konusudur. Onun için de, bu bölgedeki esnaf, sanatkâr ve ticaret erbabının sınır ticaretinden yararlanması çok doğaldır ve o bölgenin ticarî hacminin gelişmesi, işsizliğin önlenmesi, o bölgede yapılan sınır ticaretiyle çok ilişkili hale gelmiştir.(TBMM Tutanak Dergisi; Dönem 21, Cilt 55, 11 Temmuz 2005).

1.2.2. Sınır Ticaretinin Ekonomik Kayıpları

Petrolcüler Derneği (PETDER)'in yetkililerine göre "sınır ticareti kapsamında yılda 2.1 milyon ton mazot ülkeye girmektedir. Bu 8.5 milyon ton olan toplam tüketimin %25'i demektir. Devletin vazgeçtiği vergi, fon ve "ticaretten kaynaklanan" vergi gelirleri getirilen mazot miktarındaki artışa bağlı olarak 1.5-2.5 milyar dolar civarındadır(Erten, "Sınır Ticaretinde Sınır Bir Sorun", (Dünya Gazetesi, 1998, Öztürk, 2006:118).

Türkiye'de sınır ticareti adı altında getirilen fuel-oil ve motorinin, dışarıdan, vergilerden muaf olarak girmesi sebebiyle TC Maliyesi yılda yaklaşık 2 milyar dolar kaybetmektedir. Buna mukabil, sınır ticaretindeki ihracatımıza baktığımızda, Türkiye'nin bütün sınır ticaretindeki ihracat tutarının 20 milyon dolara varmadığını görüyoruz. Habur kapısından yapılan motorin ticaretiyle Türkiye Cumhuriyeti Maliyesinin vergi kaybı yıllık 670 milyon dolardır. (Toskay, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 21, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 40 Birleşim, 28 Temmuz 1999).

Yine Pet Der yetkililerine göre "sınır ticareti yoluyla giren motorinin sağladığı yıllık toplam kar, yaklaşık 1.7 milyar dolardır. Bu miktarı kimlerin nasıl paylaştıkları, daha önemlisi bunlardan ne kadarının Güneydoğu'daki vatandaşlara gittiği önemli bir sorudur".

1.7 milyar dolarlık karı kimlerin paylaştığı sorusu kritik bir sorudur. Çünkü akaryakıt sektörünün tepkilerinin de özünü oluşturmaktadır. Ancak; Türkiye'ye sınır ticareti yoluyla giren 3 milyon ton akaryakıt hangi sistemle ve kimler tarafından tüketiciye ulaştığı önemlidir. Bunlar Irak'tan kamyonlara monte edilmiş 4 ve 8 tonluk depolarda mazot getiren kamyon veya TIR şoförlerince piyasada tenekelerle satılmadığına göre, akaryakıt istasyonlarında satılmaktadır. O halde 1.7 milyar dolarlık kar sadece belli kesimlere gitmemekte, akaryakıt dağıtımçılarının da aralarında bulunduğu yaygın bir kesim tarafından paylaşılmaktadır.(Öztürk, 2006:118)

Sınır ticaretinin bedeli, devlet için vergi, sektör için bir miktar kar kaybı olabilir. Ancak, toplama bakıldığında Türkiye sınır ticaretinden kazanmaktadır. Mazot girerken başka mallar çıkmakta, sorunlu bölgelerde ekonomik sıkıntılar hafifletilmekte, sermaye birikimi için fırsatlar yaratılmaktadır.

1.3.TÜRKİYE'DE SINIR TİCARETİ VE KAYIT DIŞI PAZARIN BOYUTLARI

Bir süreden beri sınır ticaretinin kayıt dışı olduğu iddiaları vardır. Sınır ticareti yoluyla gerçekleştirilen ithalat yıllık 2 milyar doları geçmektedir. Ancak bu ithalatın tamamının kayıt dışı olduğu iddiaları doğruyu yansıtmamaktadır. Çünkü gümrüklerden girişte bu ithal ürünlerin kayıtları tutulmakta ve değişen oranlarda bu ürünlere vergi uygulanmaktadır.

Örneğin, bu oran petrol dışı ürünlerde % 60, petrol ürünlerinde ise %80'i bulmaktadır. Sınır

ticaretinin kayıt dışı olduğu iddialarına esas teşkil eden gerekçe, sınırdan kamyon altlarında getirilen motorinin kayıtlara alınmamasıdır. Ancak 2000 yılı itibariyle kamyon altında getirilen petrol uygulamasına son verilmiş, bu nedenle getirilen ürünler bundan sonra kayıtlı sektöre dahil edilmiştir.

PETDER'in yaptığı bir araştırmaya göre, 1998 yılında traktör satışında %43, kamyonunda %152, otobüs satışlarında %135 artış kaydedilmesine rağmen, motorin satışlarında artış yerine azalma meydana gelmiştir. 1990 yılında 7 milyon 193 bin ton motorin satışı gerçekleşmişken 1998 yılında bu miktar 6 milyon 420 bin tona gerilemiştir. Bu da sınır ticareti ile ülkeye sokulan akaryakıtın büyüklüğünü göstermektedir (Odabaşı, Akşam Gazetesi 2001).

1998 Turcas faaliyet raporunda belirtildiğine göre, 1997'de Türkiye'de Gayrisafi Milli Hasıla Ekim ayı sonu itibariyle %4.7 oranında bir büyüme kaydetmiştir. Bu artışın petrol ürünleri tüketimine yansıtacağı beklenirken bu gerçekleşmemiş, 1998 için açıklanan tüketim, toplam olarak %7.9 oranında gerilemiştir. Büyüyen ekonomiye rağmen bu düşüşün nedeni, Türkiye'ye değişik ülkelerden özellikle Irak, İran, Azerbaycan, Gürcistan ve Bulgaristan sınırlarından giren petrol ürünleri olarak açıklanmıştır. Sınır ticareti ile getirilen ürünler motorin tüketiminin % 20-25'ini oluşturmaktadır. (Turcas Faaliyet Raporu, 1998).

Bununla birlikte İthalat Rejimi Kararnamesi'nde yer alan gümrük vergilerinin % 60'ının ödenmesi suretiyle gerçekleştirilen sınır ticaretinin toplam ithalat içindeki payı hala çok küçüktür (Dünya Gazetesi, 28 Ekim 1999).

1 Mart 2000 tarihinde hazırlanan bir kararname ile işlenmiş motorin ve benzin yerine ham petrol ithali teşvik edilmektedir.

1.4.TÜRKİYE'DE SINIR TİCARETİNİN NEDEN OLDUĞU EKONOMİK, TİCARİ, MALİ VE ÜRÜN KALİTESİNE İLİŞKİN SORUNLAR

Standartlara göre, ülkemiz rafinerilerinde üretilen motorinin kükürt oranı maksimum binde 7 olmalıdır. Halbuki, Irak motorininin kükürt oranı binde 9,5'tir. Kükürt oranındaki bu yükseklik, çevre kirliliğine büyük ölçüde olumsuz etki yaptığı gibi, bu motorini kullanan araçların motorlarında da korozyon nedeniyle büyük ölçüde hasarlara yol açmaktadır. Ayrıca, yine, standartlara göre, minimum 50 olması gereken elektrik iletkenliği, Irak motorininde 18'dir; bu da, bir kaza anında, araçların yanmasına ve can kaybına daha çabuk neden olmaktadır (Büyükcengiz, ; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 20, Cilt 32, Yasama Yılı 2, 06 Ağustos1997).

Motorin normal olarak parlamaz. Oysaki bu ürün parlayarak patlayabilmektedir. Bu nedenle Türkiye'de birçok trafik kazasında çok sayıda patlamayla birçok kişi ölmüş, traktörden sızan mazotun parlamasıyla ormanlar yanmıştır (Bayer, Hürriyet 7 Ekim 1999,Öztürk,2006:120).

1.5.SINIR TİCARETİNİN KAYITLI AKARYAKIT SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Ülkemizde ilk kez 1990'lı yılların başında, kamyon ve TIR'ların depolarında yurda sokularak kaçak motorin uygulaması başlatıldı. Herhangi bir vergi alınmaksızın akaryakıt istasyonlarında tüketicilere satılan bu motorin miktarının o tarihlerde yılda 1,2 milyon ton düzeyine ulaşması üzerine tehlikeyi gören o günün Hükümeti, 1993 yılında bu uygulamadan vazgeçmiştir. Ne var ki, 26.11.1996 tarih ve 2254 sayılı Başbakanlık genelgesiyle, doğu ve güneydoğu illerimizde açık olan sınır kapılarımızdan, römorklu araçlarda 8, römorksuz araçlarda 4 ton akaryakıt getirilmesine ve sınır illerimizde satılmasına yeniden izin verilmiştir. (Büyükcengiz, TBMM Tutanak, Dönem 20, Cilt 32, Yasama Yılı 2, 06 Ağustos1997,Öztürk 2006:117).

1.6.SINIR TİCARETİNİN HAYVANCILIK, SEBZE VE MEYVECİLİK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) tarafından yapılan bir araştırma, sınır ticareti yoluyla

ülkemize sokulan hayvanların özellikle tüketiciler üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durmaktadır. Buna göre kontrolsüz olarak yapılan girişler sonucu hayvan hastalıkları yayılmaktadır(Superonline, 19.09.1999).

1991'den bu yana uygulanan yanlış politikalar sonucu, küçükbaş hayvan sayısı 8 milyondan 2 milyona inmiştir. Van Et Genel Müdürü Kaya Tokmakçioğlu, komşu ülkelere yapılan hayvan kaçakçılığının hayvancılığımıza büyük darbe vurduğunu ifade etmektedir. (Para Dergisi, "Kent/VAN", 2 Mart 1998).

Sınır ticareti kapsamında ithal edilen ürünlerin yol açtığı ekonomik ve mali kayıplara önemli bir örnek; sınır ticareti kapsamında ithal edilen özellikle İran kaynaklı evsafı düşük çekirdeksiz kuru üzüm ve kuru kayısının, ülkemizin belli başlı ihraç ürünlerinden olan çekirdeksiz kuru üzüm ve kuru kayısı ile karıştırılarak "Türk malı" adı altında ihraç edilmesi ve dış piyasalarda ülkemizin ihraç ettiği ürünlerin kalite imajını zedelemesidir(Sönmez,1995:38).

Öte yandan, çekirdeksiz kuru üzüm sınır ticareti kapsamından çıkarılış olmasına rağmen, İran'dan ülkemize kaçak üzüm girişleri devam etmektedir. Bu durumsa, Tarıf Birlik ve ülke stoklarının artmasına, fiyatın düşmesine, ülkemiz ürününün kalitesinin bozulmasına ve ihraç ettiğimiz ülke alıcılarının da şikâyetlerine neden olmaktadır(TZOB Çalışma Grubu Raporları Ankara, Ağustos 2003).

Sınır ticaretinden etkilenen diğeri bir grup ise karpuz üreticileridir.

Türkiye'de turfanda karpuz Çukurova'da yetiştirilmektedir. İlk ürün genellikle Mayıs ayı sonlarında veya Haziran ayı başlarında alınmaktadır. İran karpuzu ise Nisan ayı başlarında olgunlaşmakta ve piyasaya çıkarılmaktadır. Yani Türkiye'den tam 2 ay önce piyasaya sürülmektedir.Konunun ekonomik boyutuna bakılacak olursa; Türkiye'ye gerek sınır ticareti yolu ile gerekse kaçak olarak girdiği iddia edilen karpuzun para değeri 1998 rakamlarıyla 50 trilyon lira olarak tahmin edilmektedir. Sınır ticareti ile gelen karpuzlardan vergi ve fon alınmamaktadır. Eğer, yüzde 25 gümrük vergisi, yüzde 25 de fon alınmış olsa, devletin kasasına 20 ila 25 trilyon lira girecekti (Usumi, Cumhuriyet Gazetesi,30 Mayıs1998).

1.7.SINIR TİCARETİNİN DÜZENLENMESİ AMACIYLA ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

Sınır ticaretinin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi için dikkat edilecek en önemli hususlardan birisi, sınır komşularımızla olan siyasi ilişkilerde sorun çözücü ve ekonomik ilişkilere zarar vermeyen bir çözüm arayışı içinde yaklaşmamızdır. Örneğin, Suriye ile yaşanan Abdullah Öcalan krizi sonunda hemen ekonomik ambargoya gidilmiştir. Bunun acısını daha çok yörelerde yaşayan vatandaşlar çekmiştir. Suriye ile yapılan mazot, fuel-oil ve diğeri ürünlere ilişkin sınır ticareti bir anda sıfırlanmıştır. Bu yüzden ekonomik ilişkiler sonuna kadar götürülmeli, bedeli ülke refahından ödenmemelidir (Akşam Gazetesi 7 Mart 2001).

Sınır ticareti kapsamında getirilen ithal eşyalarının, sınır bölgelerinin dışına çıkarılmasını önleyecek tedbirler almak neredeyse imkansızdır. Burada da bölge ihtiyaçlarının sağlıklı olarak belirlenmesi ve ihtiyaçların çok üzerinde ithalat yapılarak getirilen ürünlerin diğeri bölgelerde satılmasını ve piyasanın bu ürünler tarafından ele geçirilmesini engelleyecek tedbirlere ihtiyaç vardır Üzerinde durulması gereken diğeri bir nokta ise formaliteleri son derece az olan ve başlangıçtaki gerçekleştirme oranları önemsiz miktarlarda kalan, ancak giderek hacmi büyüyen sınır ticaretinde, standart ve kalite kontrolleri ile kıymet esaslarının, normal yollardan yapılan ithalatta olduğu gibi sağlıklı bir şekilde uygulanması, tüketicinin korunmasına yönelik önlemlerin alınarak normlara uygun olmayan eşyaların girişine izin verilmemesidir. (İşsever, Gümrük Dergisi, Sayı 6, Eylül 1993,Öztürk,2006:121).

ABD-Irak ilişkilerinin bozuk olması ve ABD'nin zaman zaman Kuzey Irak'a hava saldırılarında bulunması ve bunun için de İncirlik Hava Üssü'nü kullanması Irak ile olan ticari ilişkilerimize zarar vermekte ve sınır ticaretimizi engellemektedir. Her bombalama sonrasında Habur Kapısı belirsiz bir süre için kapatılmakta ve buradan yapılan ticaret durmaktadır. Habur Sınır Kapısı Doğu ve Güneydoğu için can kapısıdır. Kapı kapandıkça bölge aç kalmaktadır. Kapının kapandığı belirli dönemlerde Doğu ve Güneydoğu ekonomisi durmaktadır. Böyle zamanlarda sadece ticari olmayan araçların geçişine izin verilmekte, ticari binlerce kamyon ve TIR sınırda beklemektedir. Bu yüzden ticari ilişkilerin kesintisiz sürdürülmesi için gerekli önlemler alınmalı ve yöre halkı zor durumda bırakılmamalıdır (Dünya Gazetesi 28 Ocak 1999).

Kars ili coğrafi konum itibarıyla dış ticaret potansiyeli olan bir ilimizdir. Zira Kars Ermenistan ile sınır komşusu olmasının yanında Gürcistan, Nahçıvan ve İran sınırlarına çok yakın bir mesafede bulunmakta ve Türkiye'nin Orta Asya Cumhuriyetleri ile Bağımsız Devletler Topluluğu'na açılma noktasında yer almaktadır. İl ekonomisi için hayati önemi olan Akyaka Sınır Kapısı, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına yaptığı haksız saldırı ve işgale tepki olarak kapatılmış ve ülkemizin bu ülke ile olan ticari ilişkileri dondurulmuştur. Bu sınır kapısının ticarete açılmaması ticari anlamda büyük kayıptır ve bu ülke ile olan sınır ticaretini engelleyici bir etkidir.

Son yıllarda, bilhassa sınır ticareti yapılan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki komşu devletlerin sakıncalı, problemlili devletler olarak addedilmesinden dolayı, sınır ticaretine hep kuşkuyla bakılmıştır. Bir anlamda bu doğrudur; yani bizim, sınır ticareti yaptığımız ülkelerin (Ermenistan, İran, Irak, Suriye) hepsi, ülkemizle az çok problemi olan devletlerdir.

Azerbaycan ile Ermenistan arasında problem vardır. Ancak ondan on kat büyüğü de Türkiye ile Yunanistan arasında vardı. Onunla şimdi kardeş olduk. Bunun gibi Ermenistan meselesinin de çözülmesi gerekir. Bu sınırdan da ticaret yapılması gerekmektedir. Ardahan, Kars, Ağrı, Erzurum ticaretin gerilemesinden ötürü köye dönüşmek üzeredir (Polat, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 21, Cilt 24, Yasa Yılı 2, 27 Ocak 2000).

Mardin ili Nusaybin Sınır Kapısı'nın transit geçişlere ve sınır ticaretine açık olmaması bugün için önemli bir sorundur. Şenyurt Sınır Kapısı'nın kapalı olması da ayrı bir sorundur. Çözüm olarak, Habur Sınır Kapısı'nın sahip olduğu yetki ve olanakların Nusaybin Sınır Kapısı'na da verilerek sınır ticaretinin geliştirilmesi gerekir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde gerilemeye yüz tutmuş illerin tekrardan "komşu il" statüsüne alınarak sınır ticaretinden yararlandırılmaları, bölgesel dengesizliklerin azaltılması yönünden önem arz etmektedir.

Sınır ticaretinin sağlıklı yürütülmesini engelleyen en önemli etkenlerden birisi de bir kısım gümrük kapılarının sadece mesai saatleri içerisinde açık olması (örneğin Habur), diğer zamanlarda ise geçişlere kapatılmasıdır. Mesai saati sonuna kalanlar bir sonraki günü beklemek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Bu yüzden gümrüklerde 24 saat hizmet verebilecek personel, araç ve ekipmanın tamamlanarak bu olumsuz durumun giderilmesine çalışılmalıdır.

Ancak çok önemli bir konu da, Tüketiciyi Koruma Yasası'na göre düşük kaliteli veya defolu ürünleri satarken, satıcıların tüketiciyi bilgilendirilmesi gerekmektedir. Sınır ticareti yoluyla getirilen motorin için bu uygulama yapılmamaktadır. Bu konuda da Tüketiciyi Koruma Yasası çerçevesinde vatandaşların bilgilendirilmesine geçilmelidir (Çelebi, E. Hürriyet, 28 Haziran 1999).

Bilindiği gibi Edirne'nin Yunanistan ile sınırı vardır ancak Yunanistan ile arasında sınır ticareti yoktur. İki ülke arasında sınır ticaretine başlanması için girişimlerin olduğu bilinmektedir.

1.8.SINIR TİCARETİNİN GELİŞTİRİLMESİ AMACIYLA YAPILABİLECEK DÜZENLEMELER

Siyasi yönetimi değişmiş olan Irak hükümeti ile yapılacak görüşmelerde sınır ticaretinin yeniden tesisi, görüşme konularının içine alınabilir. Başta gıda ürünleri olmak üzere Irak'ın ihtiyaç

duyduğu mallar normal ticaret yanında sınır ticareti ile de karşılanabilir. Konuya bölgelerarası kalkınma farklarının ortadan kaldırılması açısından bakıldığında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kalkınması için sınır ticaretinin kesintiye uğramadan sürdürülmesi gerekir. Türkiye 97 kapı ve 124 gümrükle (Gümrükler Genel Müdürlüğü, 2005) dünyada en çok sınır kapısı olan ülkelerin başında yer almaktadır. Çok sayıda sınır kapısının aynı zamanda devlete maliyeti de büyüktür. Sınır kapılarının devlete yüklediği yüksek maliyet, bu kapıların sınır ticareti ile değerlendirilmesi durumunda katkıya dönüşebilir. Komşu ülkelerle yaptığımız sınır ticareti miktarı son kısıtlamalardan önce 2 milyar USD düzeyine ulaşmıştır. Resmi dış ticareti yüksek formalite gereği küçük bir kesim yapabilirken sınır ticareti daha yaygın bir kesim tarafından yapılabilmektedir (Öztürk,2006:121).

Sınır ticaretinde formalitelerin resmi dış ticarete göre daha az olması bu ticaretin en büyük avantajıdır. Bu ticaretle uğraşanların sayısının artması ve ticaretin gelişmesi aynı zamanda sınır ticareti yapılan ilde gelir düzeyinin artmasına da yol açmaktadır (Öztürk,2006:120).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde göç olayını geriye döndürebilecek en önemli araçlardan birisi sınır ticaretidir. Ardahan, Kars, Erzurum ve Artvin başta olmak üzere doğu illeri sürekli göç veren illerdir. Bu anlamda sınır ticaretinin sürdürülmesi önem arz etmektedir (Polat, 2000).

Terör örgütlerine finansal kaynak sağladığı gerekçesiyle bu ticaretin zaman zaman yasaklanması, terör örgütleriyle hiçbir bağlantısı olmayan normal halkın yaşam standardını düşürmüştür. Bu nedenle sınır ticaretinde denetimlerin sağlıklı yapılması gerekmektedir. 2002 yılında Nahçıvan'dan her ay 15 bin ton motorin getirilmiştir. Bu ticaretin Nahçıvan açısından önemi büyüktür. Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan tek kapısı niteliğindeki Nahçıvan'la ilişkilerin geliştirilmesi ve ekonomisinin ayakta kalması açısından, İğdir'dan Nahçıvan'la sınır ticaretinin sürdürülmesi ve kesintiye uğramaması gerekir.(Öztürk,2006:121)

Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta ise formaliteleri son derece az olan ve başlangıçtaki gerçekleşme oranları önemsiz miktarlarda kalan, ancak giderek hacmi büyüyen sınır ticaretinde, standart ve kalite kontrolleri ile kıymet esaslarının, normal yollardan yapılan ithalatta olduğu gibi sağlıklı bir şekilde uygulanması, tüketicinin korunmasına yönelik önlemlerin alınarak normlara uygun olmayan eşyaların girişine izin verilmemesidir (İşsever, 1993).

Tüketiciyi Koruma Yasası'na göre düşük kaliteli veya defolu ürünleri satanların, satış işlemini gerçekleştirirken tüketiciyi bilgilendirmeleri gerekmektedir. Sınır ticareti yoluyla getirilen motorin için bu uygulama yapılmamıştır. Halbuki bu ve benzeri konularda Tüketiciyi Koruma Yasası çerçevesinde vatandaşların bilgilendirilmesi gerekmektedir (Hürriyet, 1998).

Sınır ticaretinin gelişmesini engelleyen, idareden kaynaklanan bir takım yanlış uygulamalar da olmuştur. Örneğin 1999'da Başbakanlık müfettişlerince sınır ticareti yapılan illerden bazılarında yapılan incelemelerde, sınır ticareti belgesi vermek için valiliklerin zorunlu bağış aldıkları ve bu bağışları usulsüz harcamalarda kullandıkları belirlenmiştir. Bu bölgelerde yapılan incelemeye ilişkin raporda, 1992-1998 yılları arasında bir kısım mülki amirlerin "sınır ticareti belgesi karşılığında bağış topladıkları" ve bu bağışlarla "lüks makam otoları, konuk ağırlama giderlerini karşıladıkları" belirlenmiştir. Valilikler, kaymakamlıklar, yerel yönetim birlikleri, diğer kamu kuruluşları ile kamu personeli tarafından kurulan dernek ve vakıflarca, belirli işlemler için belirli miktarlarda bağış alınmış, bu bağış yapılmadığı takdirde işlem yapılmamış veya kamu otoritesi kullanılarak engellenmiştir (Yılmaz, 1999). Bu tip uygulamaların sınır ticaretini engelleyici etkisi olmaktadır.(Öztürk,2006:121)

Nitekim 10.04.2003 tarihinde çıkarılan 2003/5408 numaralı Bakanlar Kurulu Kararnamesininin 13. maddesinde bu tip yanlış uygulamalar dikkate alınarak, kurulacak Sınır Ticaret Merkezlerinde yapılacak ticari işlemlerde mülki idare amirlikleri, il özel idareleri, belediyeler ile vakıf

ve derneklerin nam ve hesabına her ne ad altında olursa olsun kesinti yapılamayacağı hükmü getirilmiştir.

Gümrük vergisi avantajı nedeniyle büyük şehirlerdeki bazı işadamlarının sınır ticareti yapılan illerdeki kişiler adına belge alarak, istedikleri malları indirimli tarifeden ithal edip sattıkları görülmüştür. Bu kapsamda "belge almaktan nakliye işlemlerine kadar" çıkar zinciri oluşturulduğuna dikkat çekilmiştir (Toskay, 1999; Hürriyet, 2000). Sınır ticaretinin gerçek tanımına uymayan bu uygulamaların dikkatle izlenmesi gerekmektedir.

Sınır ticareti kapsamında ithal edilen düşük kaliteli motorinin araç motorları üzerindeki olumsuz etkileri kanıtlanmıştır. Ancak hem sınır ticaretinin sürdürülmesi hem de ithal motorinin araçlar üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldıracak bir formüle gereksinim vardır. Bize göre Türkiye'ye rafine ürünlerden ziyade ham petrol getirilmeli, ham petrol Türkiye'de rafine edilmeli ve piyasaya sürülmelidir. Bu şekilde piyasaya daha kaliteli ürünler sunmak mümkün olur.(Öztürk,2006:122)

Sınır ticareti kayıt rakamlarının gerçekçi olmadığı, gerçek ithalatın ancak 5'te birinin kayıtlarda görüldüğü yetkililer tarafından sık sık ifade edilmiştir (Hürriyet, 2000).

Sınır ticaretinde karşılaşılan sorunlardan birisi de sağlıklı istatistiklerin tutulmamış olmasıdır. Devlet İstatistik Enstitüsü sınır ticareti istatistiklerini toplayıp yayınlamamıştır. Konuyla ilgili istatistikler bu konuda çalışılanlarca sınır illeri valiliklerince yayınlanan kimi kitaplar veya internet sitelerinden toplanmaya çalışılmaktadır. Bu durum bir taraftan toplanan istatistiklerde standartlaşmayı güçleştirirken diğer taraftan istatistiklerin güvenilirliğini zedelemektedir. Bu istatistiklerin Devlet İstatistik Enstitüsünde düzenli olarak yayınlanmaması, sınır ticaretinin gerçek hacmi konusunda spekülasyon söylemlere de izin vermekte ve konunun gerçek boyutunun ortaya çıkmasında şeffaflığı zedelemektedir. Bu nedenle başta Dış Ticaret Müsteşarlığı ya da Devlet İstatistik Enstitüsünde sınır ticareti rakamlarının yayınlanması gerekmektedir.

Sınır ticaretinin yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesinde iktisaden faal nüfusun %79'u tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bu oran %63'tür. Sanayi kesiminde çalışan iktisaden faal nüfus %3.7'dir ve Türkiye ortalamasının dörtte biri kadardır (Yıldırım, 2000). Türkiye'de fert başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla Haziran 2000 itibarıyla 2 878 dolardır. Bu değer Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 1 700 dolar, Doğu Anadolu Bölgesinde ise 1 497 dolardır. Bu değer Ağrı'da 874 dolar, Muş'ta 654 dolar, Şırnak'ta 1 092 dolardır (Yıldırım, 2000).Yine Haziran 2000 itibarıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesinde okuryazar oranı % 60.4'tür;

Doğu Anadolu Bölgesinde bu oran %65'tir. 5 yaşın altında olup da nüfusa kayıtlı olmayan insan sayısı, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde %57'dir. 7 ile 13 yaş grubu arasında olup da okuryazar olmayan insan oranı, kızlarda %61, erkeklerde ise %40 civarındadır. Böyle bir sosyoekonomik yapıya sahip bölgenin en önemli gelir kaynaklarından birisi olan sınır ticaretinin kesintiye uğramaması gerekir (Yıldırım, 2000).

Türkiye'nin 8 komşu ülkesiyle yaptığı resmi ticaret 2004 yılı itibarıyla 7.5 milyar USD' dir. Türkiye'nin dış ticaretinde komşu ülkelerin payı ise % 6 civarındadır ve bu oran gittikçe azalmaktadır. İskandinav ülkelerine bakıldığında dış ticaretlerinde % 40.5 oranında Baltık denizi çevresini kullandıkları görülür. Gelişmiş ülkelerin dış ticaretinde komşu ülkelerin yüksek payına karşılık dış ticaretimizde komşularımızın aldığı bu küçük pay, ihracatımızı nereye yönlendirmemiz gerektiğini göstermektedir. Dış ticarete yakın komşuların payının artırılmasının çeşitli avantajları bulunmaktadır. (Öztürk,2006:122)

2.SERBEST BÖLGELER

2.1 Serbest Bölgenin Tanımı

Genel olarak serbest bölgeler; ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerlerdir.(DTM)

2.2. Ülkemiz Serbest Bölgelerinin Kuruluş Amacı:

- İhracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek,
- Doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak,
- İşletmeleri ihracata yönlendirmek,
- Uluslararası ticareti geliştirmek.

2.3. Serbest Bölgelerin İşlevi

Serbest bölgeler;

- Ülkeye yabancı sermaye ve teknolojilerin getirilmesine imkan sağlayacak uygun zemin yaratılması,
- Sanayicinin ihtiyaç duyduğu bazı hammadde ve ara malların kolaylıkla, istenilen miktarda ve zaman kaybı olmadan temin edilebilmesi,
- Sağlanan teşvik ve avantajlarla düşük maliyetli mal üretimi ve ihracı,
- Türkiye dışından gelen malların transit olarak diğer ülkelere satımı,
- Yeni istihdam olanaklarının yaratılması,
- Türk ihraç ürünlerinin ihracatını kolaylaştırmak ve hızlandırmak bakımından bir basamak olması işlevlerini görmektedir.

Ülkemizde faaliyette bulunan serbest bölgelerimiz

- 1) Mersin Serbest Bölgesi (1987),
- 2) Antalya Serbest Bölgesi (1987),
- 3) Ege Serbest Bölgesi (1990),
- 4) İstanbul-Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi (1990),
- 5) Trabzon Serbest Bölgesi (1992),
- 6) İstanbul-Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi (1995),
- 7) Doğu Anadolu Serbest Bölgesi (1995),
- 8) Mardin Serbest Bölgesi (1995),
- 9) İMKB Uluslararası Menkul Kıymetler (1997)
- 10) İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi (12.03.1998),
- 11) Rize Serbest Bölgesi (26.04.1998),
- 12) Samsun Serbest Bölgesi (20.03.1998),
- 13) İstanbul Trakya Serbest Bölgesi (Çatalca) (06.03.1998)
- 14) Kayseri Serbest Bölgesi (01.11.1998)
- 15)Avrupa Serbest Bölgesi (01.06.1999)
- 16) Gaziantep Serbest Bölgesi (05.07.1999)
- 17) Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi (1998)
- 18) Bursa Serbest Bölgesi (2001)
- 19) Denizli Serbest Bölgesi (2002)
- 20) Kocaeli Serbest Bölgesi (2001)

21) TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (2002)

Yukarıdaki bilgiler DTM'den alınmıştır.

2.4.Serbest Bölgelerimizin Sunduğu Avantajlar

- 1.Üretici Kullanıcılar için Vergi Avantajlarından Yararlanma İmkânı
2. Orta ve Uzun Vadede Geleceği Planlayabilme İmkânı
3. Kâr Transferi İmkânı
4. Ticaret Kolaylığı İmkânı
- 5.Gümrük Vergisi Prosedüründen Arındırılmış Ticari Faaliyet İmkânı
6. AB ve Gümrük Birliği Kriterlerinin Gerektirdiği Serbest Dolaşım Belgelerinin Temini İmkânı
7. Eşitlik Prensibi
8. Zaman Kısıtlaması Bulunmaması
9. Pazar İhtiyaçlarına ve Şartlarına Göre Serbestçe Belirlenecek Ticari Faaliyet İmkânı
10. Gerçekçi Bir Enflasyon Muhasebesi İmkânı
11. Yerli ve Yabancı Tüm Pazarlara Erişim İmkânı
12. Azaltılmış Bürokratik Prosedür ve Dinamik İşletme Yönetimi.
13. Stratejik Avantaj
14. Her Türü Ticari ve Sınai Faaliyete Uygun ve Ucuz Altyapı İmkânı
15. Tedarik Zinciri İmkânlarından Yararlanma Kolaylığı(DTM)

3.SONUÇ

Türkiye'nin sınırdaş olduğu ülkeleri sıralayıp bunlarla ticaretimize bakıldığında, bunlardan Ermenistan'ın toplam ticarete ilk 50 ülke arasında yer almadığı istatistiklerden görülmektedir. Irak ticaretimiz de bu ülkeye uygulanan Birleşmiş Milletler ambargosu nedeniyle kesin rakamlarla ortaya konulamamaktadır. Kalan ülkeler ile resmi dış ticaretimiz ise toplam olarak 6 milyar dolar gibi çok düşük bir seviyede kalmaktadır. Bu 6 milyar dolarlık rakamın büyük bölümü olan 4 milyar 29 milyon dolarlık bölümü ithalat, ve ancak 1 milyar 976 milyon dolarlık bölümü ihracattan oluşmaktadır.

Komşularla olan toplam ticaret içerisinde Rusya 3 milyar dolarlık toplam dış ticaret rakamıyla birinci sırada yer almaktadır. 2 milyar 371 milyon dolarlık ithalat yaptığımız bu ülkeye 1999 yılında yapabildiğimiz toplam ihracat 586 milyon dolarda kalmaktadır .

Yunanistan ile dış ticaretimiz ise bizim lehimize olan, ihracatımızın ithalatımızdan fazla olduğu iki komşudan biri olma özelliğini taşımaktadır. Yunanistan'dan 303 milyon dolarlık ithalat yaparken bu ülkeye ihracatımız 1999'da 406 milyon dolar olarak gerçekleşmiş durumdadır. Türkiye 65 milyon nüfuslu bir ülkedir. Komşularının toplam nüfusu ise 300 milyon dolayındadır. Bu açıdan baktığımız zaman 8 komşu ülke (BDT de katılırsa 9) ile dış ticaretimizin çok küçük bir rakamda kaldığını söylemek yanlış olmaz.

Türkiye sadece bu 8 komşu ülke ile dış ticaretini bir yıl içerisinde 10 milyar doların üzerine, beş yıllık süreç içerisinde de 30 milyar dolara yükseltebilecek bir potansiyele sahiptir. Bunun sağlanabilmesi, için "Sorunlu komşuluk" döneminin hızla sona erdirilip, "Dost komşuluk" dönemine geçilmesi önem arz etmektedir.

Sınır kaplarındaki gümrüklerde analiz ve denetim yapmak için gerekli şartların da oluşturulması gerekir. Sınır ticareti yoluyla ithal edilen tarım ürünlerinin belki de en fazla işe yaradığı ilimiz Hakkari'dir. Hakkari'de toplam arazilerin %5'inde tarım yapılabilmektedir. Ayrıca kışların çok uzun sürmesi bu ilimizde tarımı engelleyen ayrı bir faktördür. Bu yüzden Hakkari sebze ve meyve ihtiyacını komşu illerden ve sınır ticareti yoluyla İran'dan karşılamaktadır. Hakkari'nin yaptığı ithalata baktığımızda petrolden daha çok tarım ürünü (kuru fasulye, barbunya, darı, bal, karpuz) getirildiği görülür. Bu açıdan bakıldığında sınır ticaretinin ilin ihtiyaçlarını tam olarak karşıladığı ve amacına

uygun yapıldığı görülür.

Türkiye'nin sınır ticaretinden çeşitli zararlar görüp dersler çıkaran bir ülke olarak yapacağı düzenlemede başarılı olma şansı yüksektir. Burada atılacak en önemli adım komşularımız Irak, İran ve Nahçıvan'la (dolaylı olarak Azarbaycan'la) bu konuda protokoller yapmaktır. Getirilecek petrolün kesinlikle rafine edilmemiş olması koşulu bulunmalı, yani ham petrol getirilmeli ve Türkiye rafinerilerinde rafine edilmeli, tıpkı TPIC'in Silopi uygulamasında olduğu gibi devlete satılma zorunluluğu bulunmalıdır. Sınır ticaret belgesi alma ve kullanma hakkı yalnızca Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde mukim kişilere verilmeli, bu insanların sırtından araçların bu belgeleri almaları ve bölge halkını devre dışı bırakmaları engellenmeli ayrıca sıkı denetimler bulunmalıdır. İllere kotalar verilmeli ve böylece fazla ürün girişi kontrol altında tutulmalıdır. (Öztürk,2006:123)

Sınır ticaretinin geliştirilmesi için, sınır ticaretinin sadece petrol ürünleri ithalatı olmaktan çıkarılması, gerçek anlamda bir dış ticarete yönelmesi gerekmektedir. Suriye, İran, Irak, Bulgaristan ve Gürcistan ile ilişkiler gözden geçirilerek sınır ticareti adına bu büyük potansiyelden daha fazla yararlanma yolları araştırılmalıdır.

Serbest bölgeler buldukları ülke ekonomilerine sağladıkları katkıların yanında, esnek ve çağdaş idari yapılarıyla dış ticarete yönelmek isteyen firmalara modern ve gelişmiş bir yatırım ortamı sağlayan lojistik merkezler olarak ülkemizde de önemlerini artırmaktadırlar.

KAYNAKÇA:

- Akşam Gazetesi ; www.aksam.com.tr "Kuzey Irak Petrolünden 60 Trilyon Vergi Geldi", 07 Mart 2001.
Bayer, Hürriyet, www.hurriyet.com.tr 7 Ekim 1999
Büyükcengiz, ; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 20, Cilt 32, Yasama Yılı 2, 06 Ağustos 1997
Çelebi, E. ; "Hileli Motorine Fon Engeli", Hürriyet, 28 Haziran 1999
Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr
Dünya Online, www.dunya.com.22 Temmuz 1998
Dünya Gazetesi; www.dunya.com. 28 Ocak 1999
Dünya Gazetesi; www.dunya.com. 28 Ekim 1999.
Dünya Gazetesi, www.dunya.com. 8 Mayıs 2000
Erten, T.; "Sınır Ticaretinde Sınır Bir Sorun", Dünya Gazetesi, 25 Aralık 1998.
Gümrükler Genel Müdürlüğü www.gumrukler.gumruk.gov.tr
Güngör, U. Sınır ticareti yoluyla kontrolsüz girişler. Superonline. (19.Eylül.1999) www.superonline.com(15.10.2010).
Hürriyet (1998); "Irak Mazotu İçin Şirket Kuruluyor", 29 Haziran.
Hürriyet Gazetesi ; "Sınır Ticaretinde İndirim", 12 Ocak 2000.
İşsever, Ö.; "Sınır ve Kıyı Ticareti Üzerine bir Değerlendirme", Gümrük Dergisi, Sayı 6, (Eylül 1993).
Milliyet Gazetesi; www.milliyet.com.tr 30 Nisan 1999
Öztürk, N.(2006). Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:3, s.-108-109-111-113-117-118-120-121-122
Para Dergisi, "Kent/VAN", 2 Mart 1998
Polat, A. ; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 21, Cilt 24, Yasama Yılı 2, 27 Ocak 2000.
Resmi Gazete (1996b); Başbakanlık Dış ticaret Müsteşarlığının 96/7782 Sayılı Sınır Ticareti Kararına İlişkin Tebliği, (06.09.1996 tarih ve 22749 sayılı).
Sönmez, M. ; Sınır ve Kıyı Ticareti, Yaylacık Matbaası, Erzurum, 1995 s.21-38-75-119
Tutanak Dergisi; Dönem 21, Cilt 55, 11 Temmuz 2005.
Toskay, T. ; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 21, Cilt 7, Yasama Yılı 1, 40 Birleşim, 28 Temmuz 1999.
Turas Faaliyet Raporu; 1998.
Turkish Daily News, www.turkeydailynews.com 01.06.2000
TZOB; "Üzüm Çalışma Grubu Raporu" (Çalışma Grubu Raporları), Ankara, Ağustos 2003.
Usumi, Cumhuriyet Gazetesi, 30 Mayıs 1998
Yıldırım, M. S. ; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 21, Yasama Yılı 2, Birleşim 115, 22.06.2000.

